

Naslov originala:
MBS: THE RISE TO POWER OF MOHAMMED BIN SALMAN
Ben Hubbard

Copyright © 2020 by Ben Hubbard. All rights reserved.
Copyright © 2024 srpskog izdanja Kontrast izdavaštvo.

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:
Ivan Isailović

Izvršna urednica:
Tamara Sokić

Prevod:
Nikola Matic

Lektura:
Emilija Vučićević

Dizajn korica:
Dragana Nikolić

Prelom:
Ivan Isailović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

BEN HABARD

USPON KA VLASTI: MUHAMED BIN SALMAN

Preveo s engleskog
Nikola Matić

KONTRAST
Beograd, 2024.

I neka bude zabeleženo da nema nezgodnije stvari koju treba preduzeti, niti opasnije za sprovođenje, niti neizvesnije u svom uspehu, nego postaviti se kao vođa u uvođenju promena.

Nikolo Makijaveli, *Vladalac*

Pitajte mlade. Oni znaju sve.

Žozef Žuber

NAPOMENA AUTORA

Ovo delo zasnovano je na stotinama intervjua sprovedenih u šest zemalja, tokom šest godina, na nizu publikacija na engleskom, arapskom, francuskom i turskom jeziku, novinskim izveštajima i objavama na društvenim mrežama, kao i na mojim iskustvima doživljenim prilikom poseta Saudijskoj Arabiji, između 2013. i 2018. godine. Radi se o nefikciji, nigde nisam menjao imena, detalje ili činjenice kako bih sakrio identitete izvora ili poboljšao narativ. Čitalac može pronaći izvore, kao i dodatne informacije, u beleškama na kraju knjige.

Stvarne okolnosti svakodnevice rada kao stranog novinara u Saudijskoj Arabiji znatno su se promenile tokom događaja opisanih u ovoj knjizi—najpre nabolje, a zatim nagore. Pored načina na koji je Saudijska Arabija tretirala Džamala Kašogija, Kraljevstvo je uvelo zabrane putovanja za hiljade Saudijaca i zatvorilo i procesuiralo građane zbog izražavanja mišljenja na internetu ili komunikacije sa stranim novinarima. Ovo me navelo da budem obazriv prilikom navođenja saudijskih izvora, te da mnogima obezbedim anonimnost. Svestan sam da to utiče na transparentnost teksta, ali radije bih postupio tako, nego da ugrozim one koji su odlučili da podele svoje priče, mišljenja i informacije sa mnom.

Za transkripciju arapskih imena i izraza na engleski jezik nisam pratio standardna pravila, već sam nastojao da osiguram jasnoću za čitaoce koji nisu stručnjaci.

Muhamed bin Salman je odbio da bude intervjuisan za ovu knjigu.

UVOD

Do trenutka kada je mladi princ, koji je upravljao najbogatijom zemljom arapskog sveta, trebalo da se obrati publici, sala je već bila ispunjena do poslednjeg mesta investitorima, biznismenima, milionerima i milijarderima, koji su se okupili ispod masivnih kristalnih lustera kako bi sačekali njegov dolazak. Bila je jesen 2017. godine, i svi su došli u Rijad, prestonicu Saudijske Arabije, na luksuznu investicionu konferenciju koja je nezvanično dobila naziv „Davos u pustinji”, kako bi imala istu notu ekskluzivnosti i važnosti kao godišnji sastanak svetskih moćnika u švajcarskim Alpima. Međutim, ova konferencija imala je drugačiji cilj: da uveri okupljene finansijere da je sada pravo vreme da se ozbiljno uloži u Saudijsku Arabiju.

Tokom prethodnih dana, Kraljevstvo je vredno radilo na tome da ubedi hiljade gostiju da sve predrasude o Saudijskoj Arabiji nisu tačne, ili barem idu ka tome da prestanu da budu tačne. Rečeno im je da se zemlja menja, da se otvara i da odbacuje svoju prošlost hiperkonzervativnog, zatvorenog islamskog kraljevstva.

Saudijska Arabija je dugo bila poznata po dve stvari: nafti i islamu. Prva se nalazila ispod pustinjskog peska u takvim količinama da je pretvorila kraljevsku porodicu El Saud u jednu od najbogatijih dinastija na svetu, što je dalo zemlji, koja se zove po njima, geostrateški značaj koji inače ne bi imala. Ogromno naftno bogatstvo oblikovalo je saudijsku ekonomiju, obezbeđujući eliti, koju čine prinčevi i biznismeni, ogromno bogatstvo, dok je, sa druge strane, većina građana ili ostajala kod kuće ili zarađivala plate u državnim službama koje su dobro plaćale i često zahtevale malo rada.

Zvanični islam kraljevstva nije bio bilo kakav islam, već vehabizam, ultrakonzervativno i dogmatsko tumačenje koje je utkano u istoriju kraljevstva. Učio je vernike da budu oprezni prema nemuslimanskim „nevernicima”, propisivao javna pogubljenja ubica i dilera droge obezglavlivanjem na trgovima, i ženama uskraćivao osnovna prava. Kraljevstvo je bilo daleko strože od većine drugih islamskih društava, ali mu je njegov status čuvara najsvetijih mesta islamske religije, u Meki i Medini, davao jedinstveni uticaj među 1,8 milijardi muslimana širom sveta.

Saudijski lideri bili su svesni problematične reputacije svog kraljevstva, pa je konferencija pažljivo planirana tako da izazove ili promeni način na koji učesnici vide zemlju. Gosti su uživali u pečenoj jagnjetini i čokoladnim tartufima na privatnim večerama koje su priređivali prinčevi i zvaničnici u svojim raskošnim domovima sa bazenima, umetničkim galerijama i skrivenim kabinetima sa pićem. Žene su imale istaknuto mesto u programu i slobodno su se družile sa muškarcima u baru Ric-Karltona, bez obaveze da pokrivaju kosu, kao što su morale drugde.

Velike inicijative, predstavljene na uglađenim prezentacijama, privlačile su investitore. Saudijska Arabija će postati globalno čvorište za špediciju i transport. Mogućnosti zabave za njenih 22 miliona građana će se proširiti zabavnim parkovima, bioskopima i koncertnim dvoranama, što je sve dugo bilo zabranjeno iz verskih razloga. Turizam će procvetati, uz razvoj dugo zapostavljenih istorijskih lokaliteta i stvaranje svetski poznatog ekološkog odrmarališta na Crvenom moru. A da otkloni svaku sumnju da će se te promene stvarno desiti, Kraljevstvo je konačno odlučilo da ukine zakon koji je dugo bio glavni primer ugnjetavanja žena: u junu 2018. godine, ženama će biti dozvoljeno da voze.

Poruka je bila jasna: Saudijsku Arabiju očekuju titanske promene, a čovek koji ih pokreće bio je misteriozni radoholičar, sin kralja koji se zvao Muhamed bin Salman. Imao je 32 godine i nameravao je da preoblikuje Kraljevstvo – i širi Bliski Istok – što je brže moguće.

Smešteni u udobnim stolicama ili na svetlosmeđem tepihu, učesnici konferencije došli su da odmere mladog princa. Da li je stvarno mislio ono što je govorio? Da li je bio vizionarski lider koji će izvući Saudijsku Arabiju iz njene konzervativne prošlosti ili nepromišljeni početnik koji će je odvesti u propast?

Kada su se otvorila sporedna vrata i princ se pojavio, salom se razlio žamor. Nosio je standardnu odeću za saudijske muškarce: dugu belu haljinu sa dugmadima spreda, koja se zove tobe; crveno-belu kariranu maramu za glavu, pričvršćenu crnom pantljikom; i crne sandale. Bio je pomalo zdepast zbog sklonosti ka brznoj hrani, a nosio je neurednu bradu koja se penjala visoko uz obraze, dajući do znanja da je previše zauzet radom da bi trošio vreme na suvišno sređivanje. Okružen pomoćnicima i praćen fotografima i televizijskim kamerama, popeo se na binu i smestio se u belu fotelju.

Nešto manje od tri godine pre toga, on je izronio iz anonimnosti: princ među hiljadama prinčeva koji je šarmom i intrigama uspeo da se popne do vrha piramide moći kraljevstva. Kada je njegov stari otac, kralj Salman, 2015. godine došao na presto, dao je svom sinu da nadzire najvažnije portfelje kraljevstva: odbranu, ekonomiju, religiju i naftu. Zatim je, gurnuvši u stranu starije rođake, postao prestolonaslednik, sledeći u redu za presto. Njegov otac je ostao šef države, ali je bilo jasno da je princ Muhamed rukovodilac na terenu, nadzornik i generalni direktor kraljevstva.

Kako bi ga razlikovali od mase njegovih kraljevskih rođaka, Saudijski i posmatrači Saudijske Arabije oslovljavali su ga njegovim inicijalima, MBS. Bio je krupan čovek, sa prisustvom koje je ispunjavalo prostorije. U javnosti i privatno, odbacivao je formalni arapski jezik, uobičajen među arapskim liderima, i govorio brzo na dijalektu, gestikulirajući svojim velikim rukama, a glas mu je bio režeći dubok. Često je bio prepun energije, a misli su mu tekle tako brzo da bi prekidao samog sebe usred rečenice. Tokom audijencija sa stranim zvaničnicima, ponekad bi govorio o svojoj viziji za budućnost satima, bez pauze za pitanja. Jedan

strani zvaničnik se prisetio da noga princa nije prestajala da se trese tokom njihovog sastanka, što ga je navelo da se zapita da li je princ nervozan ili pod uticajem nekog psihostimulansa.

Tog dana na bini, MBS se obratio moderadoru na engleskom jeziku, kako bi svojim stranim gostima pokazao da to može, a zatim je prešao na arapski kako bi predstavio još jedan hiperambiciozni projekat: NEOM, grad koji će izrasti iz izolovanog dela pustinje blizu Crvenog mora, gde će biznismeni pisati zakone i privlačiti najbolje svetske umove da stvaraju inovacije na saudijskom tlu. Planirajući budućnost nakon nafte i koristeći saudijsko sunce, grad će napajati solarna energija i opsluživaće ga toliki broj robota da će ih možda biti više od ljudskih stanovnika. NEOM, rekao je MBS, koštaće 500 milijardi dolara i biće mesto za „sanjare”. To nije bio projekt ekonomskog razvoja, već „civilizacijski skok za čovečanstvo”.

Svetla su se prigušila, a publika je pogledala sjajan video o predloženom projektu grada. Zatim je moderatorkinja, strana novinarka, postavila pitanje da li će verski konzervativizam kraljevstva ometati projekat toliko usmeren na budućnost. MBS je odbacio ideju da je konzervativizam deo saudijske istorije, insistirajući da Kraljevstvo teži ulaskom u odnose sa ostatkom sveta, na sveopštu korist.

Mi nismo ovakvi bili u prošlosti. Mi se samo vraćamo onome što smo bili, umerenom, balansiranom islamu koji je otvoren prema svetu, prema svim religijama i prema svim tradicijama i narodima.

Sedamdeset procenata saudijskog naroda mlađe je od 30 godina. Iskreno, nećemo gubiti trideset godina naših života baveći se ekstremističkim idejama. Uništićemo ih danas, odmah. Želimo da živimo prirodan život, život koji prevodi našu veru u toleranciju i naše dobre običaje i tradicije, i živimo sa svetom i doprinesi razvoju celog sveta.

Takav zavet nikada ranije nije javno dao nijedan saudijski lider. Publika je to pozdravila zdušnim aplauzom.

—

Dve nedelje kasnije, surovija stvarnost postala je očigledna. U svega nekoliko dana, zvaničnici iz Kraljevskog dvora i tajne policije priveli su stotine najbogatijih i najmoćnijih ljudi Saudijske Arabije, uključujući brojne rođake MBS-a – čak i neke koji su prisustvovali njegovom venčanju. Oduzeti su im mobilni telefoni, privatno obezbeđenje i vozači, a zatim su zatvoreni u hotel Ric-Karlton u Rijadu, što je pretvorilo luksuznu lokaciju investicione konferencije u zatvor sa pet zvezdica. Dolazila je nova budućnost za Saudijsku Arabiju, i ona je uključivala mnogo više od robota i žena za volanom.

Vlada je tvrdila da su hapšenja deo borbe protiv korupcije, i mnogi Saudijci su s oduševljenjem prihvatili tu ideju. Dugo su gledali kako prinčevi i biznismeni koriste silu kako bi došli do unosnih ugovora ili kako pokreću druge šeme za isisavanje bogatstva iz državnih fondova. Neki od zatvorenih u Ricu bili su među najgorim prestupnicima.

Međutim, drugi poznati prestupnici ostali su na slobodi, uključujući neke od najbližih nećaka kralja Salmana, što je podstaklo sumnje u prave ciljeve ove akcije. Bilo je i drugih neobičnosti. Dok su se hapšenja odvijala, objavljen je sastav komisije koja je predvodila istrage. Na njenom čelu bio je MBS, čije bogatstvo nikada nije bilo ispitano. Zar princ nije potrošio skoro pola milijarde dolara na jahtu? A šta je sa njegovim dvorcem u Francuskoj, opisanim u medijima kao „najskuplji dom na svetu”? Kasnije je posrednik, za koga se tvrdilo da deluje u ime MBS-a, platio 450,3 miliona dolara za sliku Leonarda da Vinčija. Odakle je poticao sav taj novac?

Zatvorenima u Ricu rekli su da su gosti kralja, ali je način na koji su se odnosili prema njima bio daleko od gostoljubivog.

Kako su dani prolazili, njihovi voljeni su mi se oprezno obraćali, kako bi proklinjali MBS-a. Jedna osoba iz ugledne saudijske porodice biznismena rekla mi je da nedeljama nije imala nikakav kontakt sa svojim pritvorenim rođakom, dok je on iznenada nije pozvao.

„Dobro sam”, rekao joj je, uveravajući je da to sigurno nije istina.

Poziv je trajao tri minuta.

Ona je na ovu akciju gledala kao na MBS-ov trik da preuzme kontrolu nad kapitalom kraljevstva kako bi postigao svoje ciljeve, dok blati ugled svih koji bi mu mogli predstavljati pretnju.

„On je psihopata. On je zlurad. On želi da slomi ljude. Ne želi da iko ima časno ime osim njega”, rekla mi je. „On je đavo, a đavo uči od njega.”

—

Za samo nekoliko godina, Muhamed bin Salman postao je dominantna sila u Saudijskoj Arabiji i jedan od najdinamičnijih i najčešće analiziranih lidera na svetu. Njegovo preimućstvo nije bilo predodređeno. Veći deo svog života bio je izgubljen u gomili bogatijih, iskusnijih prinčeva, nisko na porodičnoj lestvici, gde je starost bila ključna. Pa, kako je to postigao? Ova knjiga priča tu priču.

MBS bi mogao postati najznačajniji vladar Saudijske Arabije još od njegovog dede, koji je pre osam decenija osnovao Kraljevstvo i učinio ga ključnim partnerom Sjedinjenih Američkih Država. MBS-ov uspon dogodio se šest decenija nakon smrti njegovog dede, u vreme ozbiljnih pretnji za najbogatiju zemlju arapskog sveta. Cena nafte je padala i slabila ekonomiju. Dve trećine njenih građana bilo je mlađe od 30 godina, borili su se za poslove i negodovali zbog strogih društvenih ograničenja. Šire, na Bliskom istoku, džihadisti Islamske države divljali su kroz Irak i Siriju i bombardovali Kraljevstvo. Iran, saudijski neprijatelj, koristio je kaos u regionu kako bi proširio svoj uticaj.

Ove izazove dodatno su otežavale sumnje u posvećenost najvažnijeg saveznika kraljevstva: Sjedinjenih Država. Predsednik Barak Obama nije imao mnogo naklonosti prema Saudijskoj Arabiji. Pre nego što je postao predsednik, odbacio je Saudijsku Arabiju kao „takozvanog” saveznika i kritikovao širenje vehabizma, čime se podstiče dogmatizam u muslimanskom svetu. Njegova administracija je sklopila nuklearni sporazum sa Iranom, dok je Kongres usvojio zakon koji je Amerikancima omogućio da tuže Saudijsku Arabiju zbog terorističkih napada 11. septembra 2001. godine; petnaest od devetnaest otmičara, kao i njihov vođa, Osama bin Laden, bili su saudijski građani. Oba poteza bila su težak udarac za Kraljevstvo koje se oslanjalo na zaštitu Sjedinjenih Država, trošilo milijarde dolara na američko oružje i očekivalo određenu lojalnost zauzvrat.

MBS je krenuo u napad na sve te, kao i razne druge probleme; uvukao je Kraljevstvo u rat u Jemenu; pokrenuo plan za reformu ekonomije; šarmirao rukovodioce sa Volstrita, iz Holivuda i Silicijumske doline; kidnapovao premijera druge zemlje; i izgradio snažan i neočekivan odnos sa predsednikom Donaldom Trumpom i njegovim zetom Džaredom Kušnerom. Unutar kraljevstva, umirio je sveštenstvo, otvorio bioskope i koncertne dvorane, i izazvao raskid sa tradicijom. Zatvorio je druge članove kraljevske porodice – uključujući i sopstvenu majku – i uspostavio tehnološki autoritarizam; ubacio je špijune u telefone svojih i stranih građana, manipulisao društvenim mrežama, i doveo do jezivog ubistva koje je šokiralo svet.

Uspon MBS-a bio je u skladu sa globalnim trendovima. Kako je sve veći deo svetskog bogatstva bio u rukama sve manje ljudi, populističke autokrate koristile su nacionalističku retoriku kako bi okupile svoje narode, gušeći svaki oblik opozicije. Isto kao Komunistička partija u Kini i diktatori u usponu od Egipta do Mađarske, MBS nije video potrebu za ograničenjima svoje moći i gušio je sve pretnje, bilo stvarne ili zamišljene. Njegova era bila je era „Saudijske Arabije na prvom mestu”, i on ne bi prezao ni

pred čim kako bi učinio Saudijsku Arabiju ponovo velikom, pod svojim uslovima.

Nacionalistički talas rastao je i na Zapadu. Odluka Britanije da izađe iz Evropske unije i izbor predsednika Trampa u Sjedinjenim Državama okrenuli su fokus njihovih građana i vlada ka unutra i dale njihovim autoritarnim saveznicima znatnu slobodu. Ta dva događaja takođe su pokazala da u politici često istina nije toliko važna, koliko su važne strasti koje neko može da pobudi na društvenim mrežama. To je bila lekcija koju je MBS dobro naučio i primenio u svom Kraljevstvu.

MBS je izuzetno kontroverzna ličnost, koju pristalice hvale kao dugo očekivanog pokretača promena u regionu kojem očajnički trebaju promene, dok ga protivnici proklinju kao brutalnog diktatora u nastajanju. Unutar Saudijske Arabije, on je džin čije je lice svuda –štampano na maskice za mobilne telefone i kačeno iznad ulaza u tržne centre – a svaku njegovu inicijativu lojalne pristalice i novinari predstavljali su kao majstorski potez. Ipak, mnogo toga o njemu ostaje misteriozno. Talasi hapšenja začepili su usta javnoj raspravi o njegovom zaleđu, promišljenosti njegovih planova ili njegovoj sposobnosti da ih sprovede. U nekim sektorima, entuzijazam raste u izobilju, kako društveni život postaje relaksiraniji, a žene dobijaju poslove o kojima njihove majke nisu mogle ni da sanjaju. Ali strah je toliko sveprisutan da jedan slučaj post na društvenim mrežama ili komentar u privatnosti može dovesti do privođenja ili hapšenja, zbog čega mnogi Saudijski izbegavaju razgovore telefonom ili stavljaju svoje uređaje u frižider kada se sastaju.

MBS je koren oba ova fenomena, vođen dvema tendencijama koje su postale jasne krajem 2017. godine, kada je gotovo istovremeno šarmirao investicionu konferenciju i zatvorio ljude u Ric. On je odlučan da Saudijscima obezbedi sjajnu budućnost, ali i pokazuje nepokolebljivu spremnost da uništi svoje neprijatelje. Kombinovane u različitim merama, te osobine će verovatno još dugo usmeravati njegove postupke.

Neki mogu smatrati nepromišljenim – ako ne i ludim – pisanje knjige o tako mladom lideru, koji bi mogao vladati svojom zemljom decenijama. Ova knjiga ne pokušava da ispriča celu priču o MBS-u, već da ispriča priču o njegovom čudesnom usponu i posledicama tog uspona po Kraljevstvo, o njegovim odnosima sa Sjedinjenim Državama i širim Bliskim istokom. MBS će odrediti u kom smeru će njegova priča napredovati. Ovde je prikazano kako je počela.